

लुइस आर्वर
संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय मानवअधिकार उच्चायुक्त

बालबालिकाविरुद्धको हिंसा

मौनताको घुम्टोले बालबालिकाविरुद्धको हिंसालाई छोपेको छ, तर दुर्व्यवहारहरू यति व्यापक छन् कि कुनै पनि देशले तिनलाई बेवास्ता गर्न सक्दैनन्, र कुनै पनि समाजले त्यसबाट अछुतो भएको दावी गर्न सक्दैन। लगभग विश्वभरि नै बालअधिकार महासन्धिलाई स्वीकार गरिए तापनि यस्तो हिंसालाई विरोध गर्न सरकारहरूका ठोस पहलहरू अपर्याप्त भएका छन्। यो परिघटनाप्रति नजारअन्दाज गर्नु वा यसको विस्तार र असरहरूबारे थाहा छैन भनेर दावी गर्नु अब अत्यन्त कठिन हुनेछ। तीन वर्षभन्दा बढीको कार्यपछि तयार पारिको असोज २५ गते विमोचन गरिने संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय अध्ययन बालबालिकाविरुद्धको हिंसासम्बन्धी विश्व प्रतिवेदनले समस्याको मूल कारण र प्रभावहरूबारे विस्तृत विवरण दिएको छ। यस्तो हिंसालाई कहिल्यै पनि न्यायोचित ठहर्नाउन सकिदैन भन्ने कुरामा अडान राख्दै यसले विभिन्न उपायहरू प्रस्तुत गरेको छ जसले दुर्व्यवहारहरूको रोकथाम र त्यसलाई नियन्त्रण गर्न सक्नेछन्। सो अध्ययनले विभिन्न स्रोतहरूबाट विद्यमान तथाङ्क र आँकडाहरू पनि सङ्कलन गर्नुका साथै बेचैनी उत्पन्न गर्ने यो समस्याको विश्वव्यापी तस्वीर प्रस्तुत गर्नका लागि मानवअधिकार, सार्वजनिक स्वास्थ्य तथा बाल संरक्षणसम्बन्धी अनुभव र पद्धतिहरूलाई मिलाएको छ।

यसले सन् २००२ मा १५ करोड बालिका र ७ करोड ३० लाख बालकहरूले सम्भोग क्रियामा भाग लिन बाध्य पारिएको र अन्य प्रकारका यौन हिंसाका अनुभवहरू; १० करोडदेखि १४ करोड बालिका र महिलाले भगाइकुर छेदन भोग्नुपरेको; सन् २००४ मा काम गर्ने २१ करोड ८० लाख बालबालिकामध्ये ५७ लाखलाई सन् २००० मा जबर्जस्त वा बँधुवा श्रममा लगाइएको; १८ लाखलाई वेश्यावृत्ति र अशिलल चलचित्रमा संलग्न गराइएको; र १२ लाख बेचबिखनका सिकार भएको अभिलेख गरेको छ। सो अध्ययनलाई निर्देशन दिन संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महासचिवबाट नियुक्त स्वतन्त्र विज्ञ पाउलो सर्जियो पिनेरोले बालबालिकाले लाज र बदलाको डरको कारणले र कहिलेकाहीँ यस्ता दुर्व्यवहार राज्यअधिकृत हुने गरेको र सामान्यतया सामाजिक रूपले स्वीकार गरिने हुनाले हिंसालाई निराशा र मौनतामा सहको निष्कर्ष निकालेका छन्।

बालबालिकालाई संरक्षण गर्ने कार्यमा असफलता जो परिवारमा, विद्यालयमा र उनीहरू आफू बस्ने र काम गर्ने समुदायहरूमा उनीहरूको कल्याण र सुरक्षाका लागि जिम्मेवार छन् तिनैबाट सुरु हुन्छ। वास्तवमा, सो अध्ययनले “बालबालिकाहरूले भोगेका बहुसङ्ख्यक हिंसात्मक कार्यहरू ती मानिसले गरेका छन् जो उनीहरूको जीवनका अड्डा हुन्” भनी उल्लेख गरेको छ। तर, अन्ततः जिम्मेवारीको साङ्गो राज्यमा गएर टुङ्गिन्छ जसको अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार कानूनअन्तर्गत बालबालिकाहरूले दुर्व्यवहार र बदलाको डरविना आफ्ना अधिकारहरू पूर्णरूपले उपभोग गर्न पाउने वातावरण उपलब्ध गराउने दायित्व हुन्छ।

बालअधिकार महासन्धिले बालबालिकाविरुद्धको हिंसालाई सम्बोधन गर्न अत्यन्त विस्तृत कानुनी खाका प्रदान गरेको छ। यसमा भएका प्रावधानहरूले यौन करकापलगायत उनीहरूलाई शारीरिक र मानसिक दुर्व्यवहार, चोटपटक, उपेक्षा र शोषणबाट संरक्षण गर्दछन्। अन्य सन्धिहरूका साथै, यो महासन्धिले बालबच्चाको छोटै अवधिका लागि भए पनि स्याहार गर्ने कोही पनि दुर्व्यवहारपूर्ण आचरण गर्नबाट संयम रहनु भन्ने सुनिश्चित गर्न सरकारहरूले सशक्तरूपले कार्य गर्नुपर्ने प्रावधान राखेको छ।

तर, धेरै राज्यले आफ्ना राष्ट्रिय कानून र प्रचलनमा महासन्धिको प्रावधानमा अपवादहरूको निर्माण गरेका छन्। केही सरकारहरू पारिवारिक जीवनको निजी क्षेत्रमा हस्तक्षेप गर्न र घरेलु घेराको “पवित्रता” भित्र रहेर हिंसा गर्नेहरूलाई जिम्मेवार ठहर्नाउन अनिच्छुक छन्। धेरै राज्यमा बालबालिकाविरुद्धको हिंसालाई सम्बोधन गर्ने कानून यौन वा शारीरिक हिंसामा केन्द्रित छ, तर यसले मनोवैज्ञानिक हिंसा वा उपेक्षालाई भने बेवास्ता गरेको छ।

अन्य देशहरूमा प्रभावकारी संरक्षणका लागि अत्यावश्यक सुरक्षा वा रोकथामका उपाय र बचाउ संयन्त्रहरूलाई वलियो बनाउने क्षमता र संरचनाहरूको अभाव छ। फलतः असङ्ख्य बालबालिकाहरूले संसारभर दिनहुँ अभावमा वा आश्रयका विकल्पहरू नभएर अझै दुःख खेप्नु परिरहेको छ भने पीडकहरू सजायको भागीदार भएका छैनन्।

नाबालकहरूविरुद्ध लगाइएको मृत्युदण्ड राज्यद्वारा भएको दुर्व्यवहारको सबैभन्दा खराब उदाहरण हो। केही देशमा दिइने कम चर्चा सजायहरूमा कोराले पिट्ने, ढुङ्गा हान्ने र हातखुट्टा काट्ने कार्य पर्दछन्। क्रुर, अपमानजनक र असमान्य व्यवहार वा सजायको स्तरमा आउने अनुशासनात्मक कारबाहीका उपायहरू कम्तीमा ७७ देश कानुनी मानिन्छन् र दण्ड दिने संस्थाहरूमा लागू गरिएका छन्। यस्ता सबै अभ्यास अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार कानूनका लागि अभिशाप हुन्।

बालिका, विकलाङ्ग बालबालिका वा अल्पसङ्ख्यक वा सीमान्तकृत समूहहरूका बालबालिका सबैभन्दा बढी हिंसाको खतरा - दुर्व्यवहारको निसाना र उनीहरूलाई आवश्यक संरक्षण र न्याय उपलब्ध नगराइकाले राज्यको उपेक्षाको सिकार दुवै रूपमा - मा छन् भन्दा आश्चर्य मान्ने कुरा होइन।

धेरै देशमा आयमा बढ्दो असमानता, भूमण्डलीकरण, बसाइँसराइ र विश्वव्यापी रूपमा फैलने रोगहरूले असुरक्षा र भूगडको वातावरण सिर्जना गर्नमा योगदान पुऱ्याएका छन् जसले “प्रायः असमानुपातिक रूपले” आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक अधिकारलगायतका बालअधिकारहरूलाई असर गर्दछ ।

यो निराशलाग्दो पृष्ठभूमिमा सो अध्ययनले बालबालिकाविरुद्धको हिंसाका मूल कारणहरूको ज्ञान र बुझाइको अभाव भएकोमा खिन्नता प्रकट गरेको छ । यसले दुर्व्यवहारको विरोध गर्न लागि राज्यहरूले नीतिहरू निर्माण गरे पनि उनीहरू सो कार्य यस्तो तरिकाले र साधनको प्रयोग गरेर गर्दछन् जुन व्यापक र प्रतिकारात्मक भन्दा पनि प्रायः खण्डित तथा प्रतिक्रियात्मक हुन्छन् । प्रभावकारी संरक्षणतर्फ शन्तुलन ढल्काउनका निम्ति राज्यहरूले अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार कानूनअन्तर्गतका आफ्ना प्रतिबद्धताहरूलाई नीति र कार्यमा रूपान्तरण गर्नुपर्दछ, प्राथमिकताहरूको मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ, पीडितहरूलाई दोष दिन वा बेवास्ता गर्न रोक्नुपर्दछ र बरू हिंसा तथा दुर्व्यवहार गर्ने पीडकहरूलाई सजाय दिनुपर्दछ ।

यस सम्बन्धमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय अध्ययनले बालबालिकालाई संरक्षणविहीन अवस्थामा नछाडियोस् भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न प्रतिकारात्मक उपायहरू तथा अनुगमन संयन्त्रहरूलगातका सम्बन्धमा थुप्रै सिफारिसहरू उपलब्ध गराएको छ । डर र लाजलाई तोडेर अगाडि आएका बालबालिकासहित ३,००० भन्दा बढी व्यक्तिहरूले यो अध्ययनमा योगदान पुऱ्याए । उनीहरूले आफ्नो कठिन अवस्थाको पूर्ण विवरण दिएका छन् । हामीहरूले उनीहरूका शब्द र आवश्यकताहरूलाई ध्यान दिनुपर्छ । आखिर सबैभन्दा राम्रो जानकारी राख्ने त तिनीहरू नै हुन् ।